

У передмові С. К'юніц висловлює глибоку пошану до поета, а в деяких перекладах збірки це не зовсім відчутно через їх неадекватність, від чого страждає й відповідне сприйняття поета як митця з глибоким розумінням світу і людини, і їх гармонії.

Отже, провівши зіставний аналіз оригіналу і новотвору, підсумовуємо, що поетичний переклад – процес надзвичайно складний і творчий, вимагає серйозного, компетентного і сумлінного підходу. На результат вдалого перекладу впливають багато різних чинників: досконале знання мов, загальна філологічна компетенція, поетична інтуїція, художній смак і поетичний дар. **Перспективи** подальших розвідок у галузі перекладознавчого аналізу поетичного тексту ми вбачаємо також і в аспекті дотримання еквілінеарності та еквіметричності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 239 с.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 250 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник / І.В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.
4. Озеров Л. Двойной портрет / Л. Озеров. – М., 1986. – 256 с.
5. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : [монографія] / Соломія Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 448 с.
6. Стріха М. В. Український художній переклад: між літературою і націє творенням / М.В. Стріха. – К. : Факт, 2006. – 344с.
7. Ткаченко А. О. Мистецтво слова : Вступ до літературознавства : [підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів]. – 2-е вид., випр. і доповн / А.О. Ткаченко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с.
8. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О.І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
9. Ivan Drach, Orchard Lamps / Ed. Stanley Kunitz. – New York : Sheep Meadow Press, 1978. – 71 p.

Боднар О. Художественная «истинность» в переводе поэзии.

В статье рассмотрены переводы на английский язык стихотворений Ивана Драча с точки зрения их семантической точности. Раскрыта важность воссоздания структуры и семантики языковых средств, тропов, стилистических фигур, определяющих восприятие и понимание целостного образа художественного произведения. Продемонстрировано влияние переводческих решений на полноту воссоздания художественности в переводе.

Ключевые слова: перевод, семантическая точность, троп, мотив.

Bodnar O. Literal “Truth” in Translated Poetry.

The article deals with translations of Ivan Drach’s poems into English language from the point of view of their semantic accuracy. The importance of a reproduction of structure and semantics of language tools, tropes, stylistic figures which define understanding and perception of the entire image of a work. The influence of translators’ decisions on the whole reproduction of high artistic value in the translation is demonstrated in the article.

Key words: translation, semantic accuracy, trope, motif.

Ірина Гаценко
(Чернігів)

УДК 81(Гів)нко, seman

ОНОМАТОПЕЯ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗВУКОСФЕРИ В МОВІ

Статтю присвячено актуальній науковій проблемі – мотивації мовного знака в сучасному мовознавстві. Розглянуто поняття „звукосфера” в сучасній лінгвістиці. З урахуванням розмаїтості підходів і критеріїв у створенні класифікації звукозображень пропонується нова структура семантичного поля «звук».

Ключові слова: звукозображення, фонестема, мовний знак.

Проблема мотивованості мовного знака – одна з найскладніших, найдавніших і все ще далеких від остаточного розв’язання. У європейській традиції це питання бере початок від діалогу Платона “Кратил”, у якому було сформульовано два протилежні погляди на мовний знак, згідно з яким цей знак є або довільним, конвенціональним, не пов’язаним жодним натуральним зв’язком зі своїм денотатом, або навпаки, не конвенціональним, мотивованим, таким, що фонетично наслідує ознаки позначуваного об’єкта. Це питання було поставлено в контексті проблеми походження мови та істинності (правильності) імен. Уже тоді стало зрозуміло, що проблему не вдається розв’язати однозначно. Надалі в історії лінгвістичної думки це неодноразово підтверджувалося.

Із цього однак жодним чином не випливає, що обидва ці погляди на природу знака мають однакові аргументи на свою користь і однакову вагу. Навпаки, у сучасних лінгвістичних теоріях безумовна перевага надається конвенціональному розумінню природи лінгвістичного знака, а явище звукового символізму (як одного з виявів мотивованості знака) розглядається як периферійне, незважаючи на те, що з ним так чи інакше стикаються дослідники, які працюють у різних лінгвістичних галузях, таких як: етимологія та історія мови, стилістика, дослідження дитячого мовлення, граматична типологія різносистемних мов. Таке становище спричинене не тим, що науковці не приділяють звукообразальним мовним засобам уваги – навпаки, інтерес до них є стійким. Згадаймо Ф. Раута: “З того часу, як людина почала замислюватись над сутністю та походженням мови, проблема звуконаслідування набула все більш важливої ролі”[1, с. 113] – але через те, що існуючі теоретичні моделі насправді не містять у собі можливостей адекватної інтерпретації, зокрема стосовно добре зафіксованого для різних мов явища ономапоєї (звукосимволізму).

Отже, **актуальність** розвідки передусім зумовлена потребою дослідження явища ономапоєї в сучасному мовознавстві. **Мета** дослідження полягає у комплексному аналізі слів-звукообразень. **Завдання** статті – проаналізувати останні дослідження, що їх присвячено проблемі мотивованості мовного знака, запропонувати нову структуру семантичного поля «звук» з урахуванням розмаїтості підходів і критеріїв у створенні класифікації звукообразень, провести аналіз ономапоєї та порівняльний аналіз компонентної семантики цих одиниць. **Об’єкт** вивчення становлять лексичні системи звукообразень української, російської та англійської мови. **Предметом** дослідження є особливості структури звукообразальних слів у досліджуваних мовах. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що поняття звукообразальності розглядається як більш об’ємне по відношенню до звуконаслідувань.

Незважаючи на зростання уваги до явища іконізму в мові і на спробу розглядати його як один із фундаментальних принципів мовної організації, брак задовільної теорії дається взнаки. У галузі звукосимволізму та звуконаслідування його не вдається компенсувати і застосуванням нових точних методів. Наприклад, отримані у межах психолінгвістики цікаві та різноманітні дані щодо фоносемантичних зв’язків у різних мовах, попри розвинуту експериментальну техніку, застосовану для цього, не піддаються остаточній верифікації. І хоча сучасні дослідники далеко відійшли від наївних тлумачень, на зразок тих, що наводились у першому словнику звуконаслідувань Шарля Нодье (Dictionnaire des onomatopees, 1808: *Bedon* “черевань” ‘ономапоєя звуку барабана’, або *Biffer* “викреслювати” ‘звук, що створює гусяче перо, коли ним швидко проводять по паперу’), сама проблема все ще залишається не розв’язаною і потребує подальших наукових зусиль.

У 70-80 р. звукосимволізм став розглядатися також у рамках фоносемантики, що вивчає звукообразальну систему мови з просторових і тимчасових позицій. Існує типологія звукосимволізму, запропонована такими американськими вченими, як Л. Хінтон, Д. Ніколс, Д. Охала, Т. Кауфман, Х. Аокі. Ця типологія містить у собі чотири типи звукосимволізму: *фізичний, імітативний, синестетичний і конвенціональний*. Фізичний звукосимволізм представляє звуки й інтонаційні малюнки, що виражають внутрішній стан людини (сюди

входять «невимушені» звуки – кашель, чмихання тощо). Імітативний звукосимволізм представлений ономатопами, що передають навколишні звуки (такі звуконаслідування добре висвітлені в літературі). Синестетичний звукосимволізм представлений акустичними символізмами неакустичних явищ, де голосні і приголосні фонем передають візуальні, тактильні й інші характеристики предметів, такі як розмір, форма й ін. Конвенціональний звукосимволізм, тобто асоціації фонем і їхніх груп з визначеними значеннями (напр.: в англ. *gl* передає значення світіння: *glisten, glow, glare, glitter, gloss*; *sn* передає неприємний звук, видаваний людиною: *snarl, sneer, sniff, snigger, snort*); такі сполучення називаються *фонестемами*. Усі ці категорії розташовані на шкалі «мотивованість – довільність» з поступовим посиленням ролі останньої.

Термін *фонестема* визначається як повторюване сполучення звуків, подібне до морфеми в тому розумінні, що з ним більш-менш чітко асоціюється деякий зміст, але відрізняється від морфеми повною відсутністю морфологізації іншої частини словоформи.

Існує і більш вузьке розуміння звукосимволізму. Це закономірний, недовільний, фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова і покладеною в основу номінації незвуковою (неакустичною) ознакою денотата (мотивом). Межа між звуконаслідуванням і звукосимволізмом знаходиться в ознаці денотата (акустичному для звуконаслідувальної лексики і неакустичному для звукосимволізму). Поняття звуконаслідування і звукосимволізму поєднуються загальним терміном *звукотображальність*.

У звуковому вигляді звуконаслідувань знаходить відображення позамовний чинник (зображувана звукова дійсність) і мовні фактори. На перший погляд звуконаслідування з'являються як універсальні слова, однак той самий звук об'єктивної реальності може зображуватися в різних мовах зовсім різними звуками, наприклад, українські, російські качки кричать *кря-кря*, датські – *rap-rap*, французькі – *couin-couin*, а в інших країнах крик качки передається як *gick-gack, hap-hap*. Мотивованість звуконаслідувань, таким чином, є не абсолютною, не природною, а соціально зумовленою, відносною. Якщо при імітації завдання полягає в точному відтворенні звуків навколишнього світу, то при утворенні звуконаслідувань кожен народ членує світ звуків відповідно до системи фонем своєї мови. З усього сказаного можна зробити висновок, що положення про універсальність звуконаслідувальних слів (оскільки вони фіксуються у більшості мов і їхня наявність передбачається в усіх мовах), попри позірну наочність, зовсім не є таким самоочевидним. Самої наявності замало, щоб говорити про ономатопеїчні утворення як про універсальну категорію. У різних мовах вони мають відмінний набір фонетичних, фонологічних, морфологічних, синтаксичних, семантичних і, очевидно, дискурсивних параметрів.

Якщо порівняти цей висновок із результатами досліджень на матеріалі неіндоевропейських мов (у збірнику статей за матеріалами міжнародного симпозіуму, присвяченого ідеофонам: Voeltz, F. K. Erhard, and Christa Kilian-Hatz, eds. (2001) *Ideophones*. John Benjamins Publishing Company, vii+434pp.), то виявляється, що в останніх характерною рисою ідеофонів є, зокрема, наявність особливих словотвірних характеристик. Поза тим, можуть виявитись відмінності також і на синтаксичному рівні. Так, у згаданому збірнику редактори у вступній статті, називаючи типологічні подібності, зафіксовані на матеріалі багатьох мов, стверджують, що звуконаслідування (у висловленні) вводяться, як правило, за допомогою *verbum dicendi* або підрядного сполучника типу *що, щоб, як*. Проте, як свідчать дослідження, це не є універсалією – наприклад, в українській та російській мовах картина виглядає інакше, оскільки звуконаслідування в них переважно виконують роль присудка, що дає, на наш погляд, додаткові підстави говорити про наявність у цьому пункті типологічно релевантної відмінності.

Особливість людського голосу полягає в тому, що він одночасно є джерелом звуків і інструментом мови. Світ знаків і знакових систем (природних і соціальних) нескінченно різноманітний: його єдність носить характер континуума (від латинського *continuum* – безперервне, суцільне). У сфері тієї знакової комунікації, про яку сьогодні вірогідно відомо

науці, використовується п'ять сенсорних каналів (зір, слух, нюх, дотик, смак) і, відповідно, розрізняється п'ять видів фізичної оболонки знаків. Слухові (звукові) знаки є найважливішою складовою кодового механізму передачі інформації в рамках антропо- і зоосеміотики, а звукові механізми інформаційного зв'язку, що забезпечують комунікацію на різних рівнях (від матеріально-просторового до абстрактного), складають звукоферу.

Звукофера існує в широкому і вузькому розумінні: як звучний всесвіт, що матеріалізується при слуховому сприйнятті, і як звуковий континуум, заповнений різнотипними звуковими системами, що використовує звуковий код для передачі інформації між біо-, соціо- і семіосферами й усередині кожної з них. У складі соціозвукофери може розглядатися лінгвозвукофера, як і все, що пов'язане із соціальною діяльністю людини, при цьому враховується роль мови як важливого засобу передачі інформації.

Переклад звукового коду на словесний рівень означає його семантизацію, у якій мова виступає одночасно в ролі заміни й у ролі тлумачення коду. Разом з тим словесна фіксація звуків має на меті створення свого власного варіанту звучання, де слово зображує або позначає звук. Таким чином, слова-звукозображення, організовані в семантичне поле з ім'ям «звук», є відображенням або фіксацією звукофери в межах природної мови. Під семантичним полем розуміється „семантична підсистема мови, що поєднує семіми на основі загальної семі або групи сем” [2, с. 118].

Поняття *звукозображення* розглядається нами як більш об'ємне стосовно звуконаслідування, яке включає останнє у свою понятійну структуру, на що є свої об'єктивні причини. Відображення різного роду звучань у звуконаслідувальних словах відрізняється умовністю і приблизністю, у зв'язку з чим багато звуконаслідувальних за походженням слів пережили процес деетимологізації і десемантизації і перетворилися в звичайні «знакові» слова [3, с.112]. Забуттю первісної внутрішньої форми сприяє і включення звуконаслідувального кореня в систему словотворчих зв'язків, а також розвиток у даній групі слів переносних значень, у результаті чого первинні, що мали безпосередній зв'язок зі звучанням значення, можуть узагалі зникати з мови. Семантична особливість слів-звукозображень полягає в тому, що усі вони містять у структурі семіми сему «звук». З урахуванням розмаїтості підходів і критеріїв у створенні класифікації звукозображень пропонується нова структура семантичного поля «звук».

Нами виділяються 5 семантичних груп (субполів): 1. Звуки природних явищ і представників тваринного світу. 2. Артикуляційні звуки, що передають фізіологічні процеси, здійснювані мовними органами людини. 3. Звуки неживих предметів. 4. Звуки людини як біологічної істоти. 5. Семантична група сприйняття звуку.

Кожну групу можна розглядати як окреме семантичне поле, тому що вона ієрархічно структурується на більш дрібні складові. Семантична група звуків природних явищ і представників тваринного світу складається з 3 підгруп. Підгрупа 1 включає: 1) звуки дощу, граду (*хльостати; hammer*); 2) звуки струмка, водоспаду, хвиль (*дзюркіт; bubble*); 3) звуки грому (*гриміти; grumble*); 4) звуки вітру (*вими; roar*); 5) звуки дерев, листя, трави (*шелестіти; rustle*). Підгрупа 2 включає зоофони, що наслідують звуки тварин, птахів. Зазначена підгрупа включає: 1) звуки домашніх тварин і птахів (*мукання; bellow*); 2) звуки диких тварин і птахів (*щобет; roar*); 3) звуки комах, земноводних і плазунів (*кумкання; croak*); 4) ономотопейчні назви деяких птахів (звуконаслідувальні орнітоніми) (*свистун; kittiwake*).

Друга група артикуляційних звуків, що передають фізіологічні процеси, здійснювані мовними органами людини, має такі складові: 1) звуки, що передають різні почуття й емоційні стани (можуть бути диференціаторами), – плач (*ридання; whimper*); сміх (*реготати; guffaw*); лемент (*крик; bawl*); звуки (шум) голосів (*гамір; chirm*); вигукові /немовні звуки, що можуть бути диференціаторами або альтернантами (*цокати; growl*); наслідування звуків свисту (*свистіти, whistle*); 2) лінгвофони (звуки, що відбивають фонаційні особливості звучної мови (вимову) і манеру говоріння) – голосна /тиха мова

(*grimiti; rumble*); висотні характеристики мови (*basuti; growl*); динамічні характеристики мови; нечленороздільна мова (*toroximti; gibber*); дефектна мова (*гаркавість; lisp*); різні особливості вимови (*запинатися; twang*); 3) звуки голосу, що бувають різного ступеня гучності (*звук шепотіння, raucous*); різної висоти (*монотонний; high*); різного забарвлення (*охриплий, hoarse*); різного ступеня чіткості (*гундосий; clear*); різної динаміки (*звук щибетання; drawl*).

Третя група включає звуки, що утворюються за допомогою різних інструментів (можуть бути адапторами – об'єктами): *стукати; whack*.

Семантична група звуків людини як біологічної істоти містить у собі 4 складові: 1) звуки людини як біологічної істоти; 2) звуки людини як істоти, яка відчуває і говорить; 3) звуки, що утворюються людиною під час праці; 4) звуки людини творчої. Перша підгрупа містить такі складові: 1) фізіологічні звуки, що супроводжують різні фізичні стани і деякі дії, до яких відносять звуки, утворювані зубами (*клацати; chatter*); звуки, утворювані губами та язиком (*чмокати; smack*); звуки, утворювані носом (*фиркати; sneeze*); звуки, утворювані ротом або горлом (*харкати; snore*); звуки, утворювані травною системою (*гурчання; retch*); 2) звуки, що супроводжують рухові дії людини, до яких відносимо звуки, утворені пальцями (*тарабанити; snap*); звуки, утворені руками (*плескати в долоні; smash*); наслідування звуків ходи людини (*тупати, човгати, рад*); звуки, утворені тілом людини (*плюхатися; flop*). Четверта підгрупа містить звуки, що утворюються за допомогою музичних інструментів: *сурмити; toot*.

Семантична група звуків неживих предметів складається з 5 підгруп: 1. Звуки, що утворюються внаслідок дотику матеріалів. До зазначених підгруп відносимо: 1) звуки від руху повітря (*свист; swish*); 2) звуки вогню і горіння (*тріск; crackle*); 3) звуки скла, металу, рідини (*дзенькіт; jangle*); 4) звуки ламких предметів, а також предметів, що вибухають (*тріск; pop*); 5) звуки ударів і падіння предметів (*шльопання; bump*); 6) звуки тертя (*скрип; grate*). 2. Звуки приладів та механізмів. Підгрупа 2 містить такі складові: 1) звучання дзвонів та звуки годинника (*бій; knell*); 2) звуки електричних і електронних приладів (*гудіння; bleep*); 3) звуки механізмів і різних механічних пристроїв (*брязкіт; snap*). 3. Звуки сигнальних пристроїв як репрезентація сигналофери. Підгрупа 3 включає: 1) сигнали транспортних засобів (*гудок; honk*); 2) радіо і телефонні сигнали (*гудок; pip*); 3) звуки сирен (*вумтя; blare*). 4. Звуки транспорту. До складу підгрупи 4 входять: 1) звуки двигуна, який працює (*пихтіти; put-put*); 2) шум рухів (*гудіння; murmur*). 5. Звуки зброї. До складу підгруп 5 входять: 1) звуки куль, снарядів (*свистіти; whiz*); 2) звуки стрілянини, вибухів (*гуркіт; thunder*).

Коли навколишній звуковий світ відбивається в мові, вона становить світ, опосередкований мовною свідомістю, у якому до обмежень, що накладаються на сприйняття, додаються обмеження, зумовлені закономірностями мови. Той факт, що звук складніше сприймати, ніж колір, оскільки він частіше характеризується моментальністю, зумовлює відносну суб'єктивність слухових відчуттів. Це знаходить висвітлення як у використанні слів-звукозображень, які є одночасно і знаками звучних реалій, й одиницями мови, так і в побудові семантичного поля «звук», що є фіксацією звукосфери в мові. Одиниці семантичного поля «звук» є прикладом того, що система значень окремо взятої мови дає те пізнання, яке необхідне для потреб людського суспільства, а переломлення категорії звучання в мові може бути основою семантичних універсалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Rauhut F. Probleme der Onomatopoeie // Volkstum u kultur der Romanen. – 1928. – Bd. – S. 113.
2. Шафиков С. Г. Типология лексических систем и лексико-семантических универсалий / С. Г. Шафиков. – Уфа : Издание Башкирского университета, 2004. – 238 с.
3. Кондрашов Н. А., Третьякова В. С. Лексическая семантика / Н.А. Кондрашов, В.С. Третьякова. – Свердловск, 1991. – С.110-116.

Гаценко И. Ономапоня как репрезентация звукофферы в языке.

Статья посвящена актуальной научной проблеме – мотивации языкового знака в современном языкознании. Рассмотрено понятие „звукоффера” в современной лингвистике. С учетом разнообразия подходов и критериев при создании классификации звукоизображений предлагается новая структура семантического поля «звук».

Ключевые слова: звукоизображение, фонестема, языковой знак.

Hatsenko I. Onomatopoeia as a Representation of Sound Sphere in Language.

The article is devoted scientific the issue of the day – motivation of linguistic sign in modern linguistics. A concept is considered «soundsphere» in modern linguistics. Taking into account the variety of approaches and criteria in creation of classification of onomatopoeia the new structure of the semantic field is offered «sound».

Key words: onomatopoeia, fonestema, linguistic sign.

Оксана Дзюбенко
(Київ)

УДК 81'1:811.124+811.161.2

**КОНЦЕПТ “РОЗУМ” У РИМСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ
ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ (ПАРЕМІЙНИЙ ВИМІР)**

Стаття присвячена аналізу паремійного втілення концепту РОЗУМ української та латинської мов у руслі антропоцентричної наукової парадигми. У дослідженні на основі паремійного матеріалу виокремлені універсальні й етноспецифічні риси римської та української лінгвоспільнот.

Ключові слова: антропоцентрична наукова парадигма, концепт, лексема-реалія, логема, паремійна одиниця, семантичний інваріант.

У руслі антропоцентричної культурно-філософської базисної парадигми дослідження паремійного корпусу мови набуває нової якості у зв'язку з тенденцією до розгляду мовних явищ під когнітивним кутом зору, адже фразеологічний рівень є домінантним в експлікуванні культурно детермінованих феноменів. Всебічне вивчення паремійних одиниць (далі – ПО) розгорнулося лише в наш час, що пов'язано з лінгвокультурологічною спрямованістю актуальних досліджень: паремії сприймають як аксіологічно значущі мовні величини, дослідження яких дозволяє виявити ієрархію цінностей носіїв певної культури і мови. В.А. Маслова зазначає, що «мова є лише механізмом, який сприяє кодуванню і трансляції культури. Справжніми сховищами культури є тексти. Будь-який фразеологізм, з нашої точки зору, – це текст, тобто сховище культурної інформації» [9, с. 87].

Ключове місце в антропоцентричній картині світу посідає концепт РОЗУМ як універсальна гносеологічна категорія, який не був предметом окремого лінгвокультурологічного дослідження. В українському мовознавстві слід виокремити певні дотичні до нашої теми наукові дослідження М.З. Гурко, І.В. Навроцької, Л.О. Ніжегородцевої-Кириченко, Р.В. Угринюка й ін. Проте аналізувалися лексика та фразеологізми на позначення інтелектуальної діяльності на матеріалі лише деяких індоєвропейських мов, дослідження яких здійснювалося не в межах антропоцентричної наукової парадигми.

Актуальність теми наукової розвідки зумовлена декількома чинниками. По-перше, сучасним спрямуванням контрастивних лінгвістичних досліджень на виявлення універсального й етноспецифічного в етномовних картинах світу. По-друге, потребою розширення предметного поля, зокрема історико-культурного діапазону, а відтак – розгляд “мертвої” мови під лінгвокультурологічним кутом зору. По-третє, для нашого дослідження